

УДК 30:356/358

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.32>

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ АРМІЙСЬКОЇ АВІАЦІЇ ЯК ЗАСОБУ ВОГНЕВОЇ ПІДТРИМКИ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК

Потоцький Олександр,

викладач кафедри іноземних мов та військового перекладу

Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ORCID ID: 0000-0001-9954-5809

У статті аналізується формування методологічної основи наукового дослідження процесу становлення та розвитку армійської авіації як засобу вогневої підтримки сухопутних військ у воєнних конфліктах, а також їх застосування на основі методологічних підходів і методів наукового пізнання. Зважаючи на багатогранність і міждисциплінарний характер наукового явища нашого військово-історичного дослідження, окремі складові частини якого перебувають на перетині інших галузей наук, у роботі структуровано різноманітний методологічний інструментарій наукового пізнання, який дозволяє здійснити пошук необхідного матеріалу, провести його аналіз, узагальнення, класифікацію й описати результати дослідження. Запропоновано дієвий інструментарій для наукового дослідження обраної проблеми з метою забезпечення належного рівня її методологічного пізнання. Робота, маючи комплексний характер, передбачає дослідження процесу створення та розвитку армійської авіації як засобу вогневої підтримки сухопутних військ шляхом використання принципів історизму, наукової об'єктивності, єдності історичного та логічного, усебічності, системності, конкретності, термінологічності й історіографічної традиції. Названі принципи наукового пізнання забезпечують максималь-но точне відтворення подій, що найбільше вплинули на предмет дослідження. Провідними в роботі визнано проблемно-хронологічний підхід і структурно-діахронний аналіз. Зокрема, структуру дослідження обраної теми пропонується побудувати за проблемним принципом, а матеріал подавати у хронологічній послідовності. Використання структурно-діахронного аналізу дозволяє виразно відобразити специфіку дослідження, виділити якісні зміни у процесі розвитку армійської авіації як засобу вогневої підтримки сухопутних військ, а також розкрити її зміст на обраних історичних етапах. Результати структурно-діахронного підходу суттєво доповнюють запропоновані в дослідженні методи.

Ключові слова: методологічна основа, принципи наукового пізнання, методи дослідження, воєнний конфлікт, армійська авіація, еволюція.

Pototskyi Oleksandr. Methodology for research the problem of becoming and development of army aviation as army fire support asset

The article analyzes the process of forming a methodological basis for scientific research of the formation and development of army aviation army fire support asset in military conflicts, as well as their application on the basis of methodological approaches and methods of scientific knowledge. Taking into account the multifaceted and interdisciplinary nature of the scientific phenomenon of our military-historical research, some components of which are at the intersection of other branches of science, the work structures a variety of methodological tools of scientific knowledge that allows to search for the necessary material, analyze it, generalize, classify and describe the results of the study. The author proposes an effective toolkit for scientific research of the selected problem in order to ensure an appropriate level of its methodological cognition. The work, being complex in nature, involves a study of the process of creation and development of army aviation army fire support asset by using the principles of historicism, scientific objectivity, unity of historical and logical, comprehensiveness, systematicity, specificity, terminology and historiographic tradition. These principles of scientific cognition ensure the most accurate reproduction of the events that had the greatest impact on the subject of research. The author recognizes the problematic and chronological approach and structural and diachronic analysis as the main ones. In particular, the structure of the study of the selected problem is proposed to be built on the problematic principle, and the material should be presented in chronological order. The use of structural and diachronic analysis allows us to clearly reflect the specifics of the study, to highlight qualitative changes in the development of army aviation army fire support asset, and to reveal its content at certain historical stages. The results of the structural-diachronic approach significantly complement the methods proposed in the study.

Key words: methodological basis, principles of scientific knowledge, research methods, military conflict, army aviation, evolution.

Постановка проблеми. В умовах війни, яку розв'язала Російська Федерація проти України, дослідження еволюції армійської авіації (далі – АА) як засобу вогневої підтримки сухопутних військ (далі – СВ) у воєнних конфліктах набуває величезного значення. Адже вивчення «історії виду збройних

сил і навіть окремих військових частин <...> має великий вплив на мораль і бойовий дух особового складу» [1, с. 95]. Цю думку поділяють і американські науковці Центру воєнної історії армії США (United States Army Center of Military History) у Вашингтоні: «Досвід показує, що члени військового колективу ефективніші, коли вони розуміють військові традиції та пишуться ними» [2, с. 1].

До того ж, зважаючи на динамічно мінливий характер бойових ситуацій сучасних воєнних конфліктів, є всі підстави вважати, що в найближчі десятиріччя дослідження ролі ударних гелікоптерів АА, як одних із наймобільніших засобів вогневого ураження противника, залишатиметься одним із найбільш актуальних наукових завдань військово-історичної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню методології дослідження проблем еволюції АА частково присвячено праці таких учених, як А. Харук, С. Таранець, В. Резнік, В. Уколов та інші.

Проте в наукових працях вищезгаданих науковців спостерігається відсутність уніфікованих методологічних основ наукового пізнання еволюції АА як засобу вогневої підтримки СВ у воєнних конфліктах.

У зв'язку із чим **метою статті** є здійснення всебічного аналізу формування методологічної основи наукового пізнання процесу виникнення, еволюції та бойового застосування армійської авіації як засобу вогневої підтримки сухопутних військ.

Виклад основного матеріалу. З метою досягнення завдань дослідження процесу виникнення, еволюції та бойового застосування АА як засобу вогневої підтримки СВ важливо проводити роботу на теоретичному й емпіричному рівнях, оскільки «у науці теорія та спостереження є взаємопов'язаними й не можуть існувати одне без одного» [3, с. 6]. В основу роботи закладається емпіричний підхід, завданнями якого «є тестування теоретичних концепцій і зв'язків, щоб з'ясувати, наскільки добре вони відображають реальні навколишньої дійсності, відомі завдяки практиці, і подальше вдосконалення на цій основі існуючих теорій» [3, с. 6].

Об'єктивний аналіз процесу становлення та розвитку АА як засобу вогневої підтримки СВ уявляється можливим лише за умови вивчення його в конкретних історичних умовах і зв'язках. Емпіричний підхід, у рамках якого в ролі експерименту розглядається досвід застосування ударних гелікоптерів у воєнних конфліктах, дозволяє дослідити причинно-наслідкові зв'язки та тенденції еволюції АА як засобу вогневої підтримки СВ, що особливо важливо для їх використання у практичній діяльності. Адже загальновідомо, що численні війни, а також підготовка до них суттєво стимулювали розвиток озброєння та військової техніки, а також удосконалювали воєнне мистецтво. Зважаючи на активне залучення АА до численних воєнних конфліктів сучасності, їх відбір для проведення дослідження варто обмежувати двома основними критеріями: завершеністю періоду застосування АА та визначним впливом на еволюцію поглядів, засобів, форм і способів застосування АА як упродовж конфлікту, так і після нього.

Наприклад, «неоголошена збройна агресія з боку Російської Федерації проти України у 2014 р. стала каталізатором прогресу багатьох процесів у нашій країні, особливо тих, що мають найбільший вплив на забезпечення національної безпеки держави. Зокрема, у нових редакціях Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України й інших відповідних нормативно-правових актах були вдосконалені підходи до формування військово-технічної політики держави, в тому числі в галузі армійської авіації» [4, с. 353]. Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 червня 2017 р. № 398-р було схвалено «Основні напрями розвитку озброєння та військової техніки на довгостроковий період» [5], де визначені напрями оновлення наявного парку армійської авіації.

Тобто для дослідження сюжетів, які стосуються розвитку АА як засобу вогневої підтримки СВ, виникла необхідність використовувати не лише ті джерела, що безпосередньо дозволяють відтворити необхідні нам аспекти минулих битв (архівна діловодна документація, наративи, періодика, довідникові видання, музейні матеріали тощо), але й інші групи джерел, наприклад, нормативно-правового характеру (законодавчі документи, навчальні посібники, статuti, інструкції тощо).

Базуючись на зібраному матеріалі, на теоретичному рівні, завданнями якого «є розвиток абстрактних концепцій стосовно природних чи соціальних подій чи явищ, а також встановлення зв'язків між цими концепціями, тобто створення теорій» [3, с. 6], можна проаналізувати особливості застосування ударних гелікоптерів, а саме: в епоху глобального міжблокового протистояння ХХ ст. (зародження американської та радянської моделей «ударного гелікоптера»); як засобів високоточної зброї (у складі тактичних груп на прикладі операцій «Буря в пустелі» (1991 р.) та «Свобода Іраку» (2003 р.)); в умовах асиметричної протидії (на прикладі російсько-чеченських війн (1994–1996, 1999–2011 рр.) та початку російсько-української гібридної війни на Донбасі (2014 р.)); у миротворчих операціях (за досвідом контингентів Збройних сил України). Основна увага приділяється виявленню чинників, що впливали на еволюцію концептуальних засад застосування ударних гелікоптерів в окреслених географічних

і хронологічних межах, визначаються напрями та формуються рекомендації щодо подальшого розвитку ударних гелікоптерів загалом і АА Збройних сил України зокрема.

Принцип історизму, що є ключовим під час дослідження воєнних конфліктів, завдяки багатому арсеналу взаємодоповнюючих історичних методів дозволяє розглядати становлення та розвиток АА як засобу вогневої підтримки СВ у динаміці та мінливості в часі, з урахуванням конкретних умов різних воєнних конфліктів, у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості. Наприклад, беруться до уваги рівень розвитку науково-технічного прогресу, зміна форм і способів збройної боротьби, що існували у хронологічних межах дослідження.

Принцип єдності історичного та логічного дозволяє об'єднати події воєнних конфліктів і факти застосування ударних гелікоптерів у логічній послідовності, а також виокремити етапи розвитку АА як засобу вогневої підтримки СВ. Загальновідомо, що «логіка розкриває структуру теорії та її співвідношення із закономірностями розвитку об'єктивної дійсності» [6, с. 13]. Це дозволяє не лише виявити та пояснити значення причинно-наслідкових зв'язків еволюції застосування ударних гелікоптерів, але й передбачити їхній подальший розвиток.

Принцип наукової об'єктивності, особливо в дослідженні воєнних конфліктів в епоху глобального міжблокового протистояння у ХХ ст. та в умовах асиметричної протидії, дозволяє робити неупереджені наукові висновки, незалежно від їх збігу зі світоглядом дослідника.

Завдяки принципам усебічності й історіографічної традиції виявляються й аналізуються значні пласти джерельної бази за темою дослідження.

Застосування принципу системності важливе під час розгляду предмета дослідження як системного явища в усіх його діалектичних взаємозв'язках і з урахуванням чинників, що впливали на становлення АА як засобу вогневої підтримки СВ у той чи інший період часу.

Для дотримання принципу конкретності та термінологічності ударні гелікоптери АА варто розглядати під кутом їхньої унікальності, тактичного призначення та визначеного історичного часу розвитку.

Формування методологічного інструментарію нашого дослідження передбачає поєднання загальних і спеціальних методів пізнання. Зупинимося детальніше на особливостях застосування низки загальнонаукових методів наукового пізнання: аналітичного та синтетичного (наприклад, для дослідження досвіду бойового застосування ударних гелікоптерів в інтересах СВ; на основі критичного аналізу доктринальних положень, що регулюють застосування ударних гелікоптерів, здійснюється порівняльний аналіз можливостей ударних гелікоптерів з вимогами, які висуваються в умовах ведення різних форм війн, а також визначаються роль і місце ударних гелікоптерів у складі тактичних груп, в умовах асиметричної протидії та в миротворчих операціях), класифікації (для систематизації історіографічної та джерельної бази дослідження; виділення характерних рис ударних гелікоптерів і класифікації їх за тактичним призначенням; уточнення понятійно-категоріального апарату предмета дослідження), логічного, індуктивного та дедуктивного (для виявлення тенденцій розвитку АА і узагальнення досвіду застосування ударних гелікоптерів; отримання загальних висновків і вироблення практичних рекомендацій), ретроспективного (на основі ретроспективної оцінки досвіду бойового застосування ударних гелікоптерів проводиться критичний аналіз спроможності цього виду зброї адаптуватися до складних викликів асиметричної війни), діалектичного (аналізується розвиток АА як засобу вогневої підтримки СВ у його динамічних взаємозв'язках і взаємозалежностях із подіями в історичному процесі); системно-структурного (процес становлення та розвитку АА як засобу вогневої підтримки СВ розглядається як система, що складається з безлічі зв'язків на рівнях «АА – СВ», «АА – тактична група», «ударний гелікоптер – асиметрична протидія», «ударний гелікоптер – миротворча операція» тощо); узагальнення (формуються висновки дослідження).

Особлива роль у проведенні дослідження належить спеціально-історичним методам, які дозволяють: критично проаналізувати джерела за темою дослідження (історико-джерелознавчий метод), відокремити ударні гелікоптери від озброєних транспортних «на основі властивих їм загальних істотних ознак» [7] (історико-типологічний метод), здійснити всебічний аналіз еволюції АА як цілісної системи та розкрити внутрішні механізми її функціонування (історико-системний метод), виокремити основні етапи становлення та розвитку АА як засобу вогневої підтримки СВ (метод періодизації), виявити основні чинники, що впливали на цей процес (історико-логічний метод), відтворити у відповідних історичних умовах часову послідовність процесу розвитку АА як засобу вогневої підтримки СВ загалом (хронологічний метод), впорядкувати предмет дослідження з урахуванням змін як форм ведення війн (проблемно-хронологічний метод), так і суспільних систем різних рівнів (структурно-діахронний метод), виявити тенденції розвитку ударних гелікоптерів шляхом порівняння та зіставлення спільних і відмінних рис (історико-порівняльний метод).

Серед спеціально-історичних методів, пов'язаних із категорією історичного часу, діахронний метод (метод періодизації, тобто різночасовий, різномоментний) дозволяє проаналізувати саме істотно-часові зміни еволюції АА як засобу вогневої підтримки СВ. Зі свого боку структурно-діахронний аналіз дозволяє присвоювати окремим історичним подіям і процесам унікальні назви, як-от «холодна війна», «гібридна війна» тощо. Завданням розширеного структурно-діахронного аналізу є виявлення динаміки технологічного розвитку гелікоптерів на тлі розвитку АА загалом, щодо якої досліджувана система виступає впливовими умовами. Водночас проблемно-хронологічний метод дає можливість розділити широку тему дослідження (становлення та розвитку АА як засобу вогневої підтримки СВ) на низку вузких (зародження американської та радянської моделей «ударного гелікоптера»; досвід використання гелікоптерних тактичних груп; специфіка застосування ударних гелікоптерів в умовах асиметричної протидії; особливості застосування ударних гелікоптерів у миротворчих операціях), кожна з яких розглядається у хронологічній послідовності, і дослідження здійснюється за періодами й епохами, а в їхніх межах – за проблемами.

Наступним шляхом формування методологічної основи вивчення розвитку АА як засобу вогневої підтримки СВ є застосування сукупності конкретно-проблемних методів, що дозволяє перейти «від обмеженого знання <...> до більш повного та глибокого змістовно-конкретного теоретичного знання» [8, с. 168] щодо застосування ударних гелікоптерів у складі тактичних груп, в умовах асиметричної протидії та в миротворчих операціях.

Складність вирішення проблеми використання ударних гелікоптерів в асиметричних конфліктах потребує досліджень, які об'єднані у три основні категорії, а саме: доктринальний огляд, історичну ретроспективу та воєнне мистецтво. Для «полегшення порівняльного аналізу використано історичні приклади, рознесені в часі (військова інтервенція Радянського Союзу в Афганістан 1979–1989 рр., російсько-чеченські війни 1994–1996 та 1999–2009 рр., початок російсько-української війни на Донбасі у 2014 р.). Такий ретроспективний контент-аналіз дозволив отримати реальні докази успіхів і невдач застосування ударних гелікоптерів. Ретроспектива дозволила дізнатися, яким чином змінилися асиметричні загрози. Таким чином, можна проаналізувати подальший розвиток, відзначити нові тенденції застосування ударних гелікоптерів і виробити обґрунтовані рекомендації» [9, с. 116].

Значний дослідницький ефект дає застосування методів інших галузей наук, зокрема і спеціальних методів воєнної науки (військово-географічний і військово-статистичний методи), національної безпеки (методи факторного аналізу) та політології (біхевіористський метод).

Висновки. Методологічний потенціал наукового пізнання процесу становлення та розвитку АА як засобу вогневої підтримки СВ не вичерпується наведеними нами методологічними підходами, принципами наукового пізнання та методами наукового дослідження. Проте належне застосування схарактеризованої теоретико-методологічної бази забезпечить якісне та комплексне наукове дослідження обраної проблеми.

Література:

1. Роль та місце воєнно-історичної роботи за кордоном (на прикладі США та Росії) / В. Бідний та ін. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2016. Том 26. С. 94–104.
2. *Organizational History*. Washington : United States Army Center of Military History, 1999. 29 p. URL: <https://www.history.army.mil/html/forcestruc/ohpam.html> (дата звернення: 24.02.2023).
3. Бхаттачарджи А., Ситник Н. *Методологія і організація наукових досліджень: дослідження в соціально-економічних науках* : навчальний посібник. Київ : Київський політехнічний інститут, 2016. 155 с.
4. Потоцький О. Формування військово-технічної політики України щодо армійської авіації в умовах війни з Російською Федерацією. *Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-технічної конференції, м. Львів, НАСВ, 17–18 травня 2018 р. Львів, 2018. С. 353–354.
5. Про схвалення Основних напрямів розвитку озброєння та військової техніки на довгостроковий період : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.06.2017 р. № 398-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.10.2017).
6. *Основи методології та організації наукових досліджень* : навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Конверського. Київ, 2010. 352 с.
7. Філюшкін А. Теорія і методологія історії. *Stud.com.ua*. 2017. URL: https://stud.com.ua/77625/istoriya/istoriko_tipologichniy_metod#84 (дата звернення: 24.02.2023).
8. Ковальченко І. *Методы исторического исследования*. Москва : Наука, 2003. 486 с.
9. Потоцький О. Досвід використання ударних гелікоптерів Мі-24 в умовах асиметричної протидії. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. Lublin, 2021. № 5 (41). Vol. 1. P. 114–121. DOI: 10.51647/kelm.2021.5.1.17